

<https://doi.org/10.25143/socr.18.2020.3.177-187>

Vai ir nepieciešamas karavīru arodbiedrības?

Ph.D. Vita Upeniece

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

vita_up@yahoo.com

Kopsavilkums

Darba tiesības regulējošie normatīvie akti parasti satur noteikumu kopumu, kas regulē attiecības starp darbinieku apvienību vai darbinieku grupu un darba devēju. Biedrošanās brīvība ir nostiprināta arī vairākos starptautiskajos dokumentos, it īpaši ANO Cilvēktiesību deklarācijā, ANO Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, ANO Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, Starptautiskās darba organizācijas 1948. gada Konvencijā par asociāciju brīvību un tiesību aizsardzību, apvienojoties organizācijās (C87) un 1949. gada Konvencijā par tiesībām uz apvienošanas organizācijās un kolektīvo līgumu slēgšanu (C98), kā arī Eiropas Cilvēktiesību konvencijā un Eiropas Sociālajā hartā. Vienlaikus starptautiskie dokumenti pieļauj ierobežojumu noteikšanu nacionālajā regulējumā attiecībā uz karavīru arodbiedrību brīvību.

2018. gadā Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība savā grāmatā aktualizēja jautājumu par atsevišķos dienestos, tostarp militārajā dienestā, esošo personu tiesību ierobežojuma apvienoties arodbiedrībās atcelšanu [1, 75]. Raksta mērķis: analizējot starptautisko un nacionālo regulējumu attiecībā uz arodbiedrību dibināšanu militārajā dienestā, kā arī Latvijā pašreiz pastāvošo karavīru tiesību aizsardzības sistēmu, izdarīt secinājumus par karavīru arodbiedrības izveidošanas lietderību.

Raksta sagatavošanā ir izmantota vēsturiskā, analītiskā, sistēmiskā un teleoloģiskā metode.

Atslēgvārdi: arodbiedrība, dienests bruņotajos spēkos, sociālās garantijas.

Ievads

Daudzi starptautiskie dokumenti satur priekšnosacījumus, kuru dēļ biedrošanās brīvība var tikt ierobežota. Starptautiskās darba organizācijas 1948. gada Konvencijas par asociāciju brīvību un tiesību aizsardzību, apvienojoties organizācijās (C87), 9. pants paredz, ka apjomu, kādā šajā konvencijā paredzētās garantijas attiecas uz bruņotajiem

spēkiem, nosaka valsts tiesību aktos [2]. Līdzīgu nosacījumu satur arī 1949. gada Konvencijas par tiesībām uz apvienošanas organizācijās un kolektīvo līgumu slēgšanu (C98) 5. pants [3].

Atbilstoši ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 22. panta otrajai daļai tiesību uz asociāciju un arodbiedrību dibināšanas brīvību izmantošanā nav nekādu ierobežojumu, izņemot tos, kas paredzēti likumā un kas demokrātiskā sabiedrībā nepieciešami valsts vai sabiedriskās drošības un sabiedriskās kārtības interesēs, iedzīvotāju veselības vai citu personu tiesību un brīvību aizsardzībai. Tālāk pantā ir noteikts, ka šie noteikumi netraucē paredzēt likumīgus ierobežojumus šo tiesību izmantošanā personām, kas ir bruņoto spēku un policijas sastāvā [4]. ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 8. pantā noteikts, ka dalībvalstis apņemas sekmēt katra cilvēka tiesības dibināt arodbiedrības savu ekonomisko un sociālo interešu sekmēšanai un aizsardzībai un iestāties tajās pēc paša izvēles, ievērojot vienīgi attiecīgās organizācijas noteikumus, un ka šīs tiesības var izmantot bez jebkādiem ierobežojumiem, izņemot tos, kuri paredzēti likumā un kas demokrātiskā sabiedrībā nepieciešami valsts drošības vai sabiedriskās kārtības interesēs vai citu juridisku vai fizisku personu tiesību un brīvību aizsardzībai [5].

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 11. pants nostiprina jebkura cilvēka tiesības uz miermīlīgu pulcēšanās un biedrošanās brīvību, tostarp arodbiedrību dibināšanu un iestāšanos tajās savu interešu aizstāvībai. Vienlaikus šis pants paredz iespēju ierobežot iepriekšminētās tiesības ar likumu, ja tas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā valsts vai sabiedrības drošības interešu aizstāvēšanai, nekārtību vai noziedzīgu nodarījumu nepieļaušanai, veselības vai tikumības vai citu cilvēku tiesību un brīvību aizsardzībai. Regulējums neliedz noteikt likumīgus ierobežojumus šo tiesību izmantošanā personām, kas ir bruņoto spēku sastāvā [6]. Atbilstoši Eiropas Sociālās hartas 5. pantam, lai nodrošinātu vai veicinātu strādājošo un darba devēju tiesības brīvi veidot vietējās, nacionālās vai starptautiskās organizācijas, lai aizsargātu savas ekonomiskās un sociālās intereses un iestātos šajās organizācijās, dalībvalstis apņemas nodrošināt tādu nacionālo likumdošanu, kas neierobežotu, vai piemērot to tā, lai neierobežotu šīs tiesības. Vienlaikus šajā pantā ir noteikts, ka nacionālie normatīvie akti nosaka principus, saskaņā ar kuriem šīs garantijas tiek piemērotas bruņoto spēku personālsastāvam, un apjomu, kurā tie attiecas uz personām, kas ietilpst šajā kategorijā [7].

Eiropas Sociālo tiesību komisija, vērtējot Eiropas Sociālās hartas 5. panta attiecināšanu uz bruņotajiem spēkiem, norādīja, ka šo garantiju piemērošanas principus attiecībā uz bruņoto spēku locekļiem un to, cik lielā mērā tās attiecas uz šīs kategorijas personām, nosaka valsts normatīvie akti. Tādēļ komisija vienmēr pārbauda, vai valsts tiesību aktos noteiktās struktūras, kas pieder pie bruņotajiem spēkiem, patiešām veic militāras funkcijas [8, 97]. Valstis ir tiesīgas ierobežot biedrošanās tiesību izmantošanu karavīriem vai aizliegt to pilnībā [9, 51]. Tādējādi komisija vērsa uzmanību, ka ierobežojumi var arī nebūt tādi, kas pilnībā aizliedz biedrošanās tiesības bruņotajos spēkos.

Hartas 5. pants ļauj valstīm noteikt ierobežojumus bruņoto spēku locekļiem un piešķirt tām plašas vērtēšanas robežas, ievērojot Hartas 6 pantu, ka jebkuriem ierobežojumiem jābūt noteiktiem likumā, tiem ir jābūt noteiktiem ar legītimu mērķi un nepieciešamiem demokrātiskā sabiedrībā šī mērķa sasniegšanai [8, 97].

Starptautiskā darba organizācija arī ir norādījusi, ka valstis var pašas lemt, vai piešķirt un cik lielā mērā būtu vēlams piešķirt bruņotajiem spēkiem Starptautiskās darba organizācijas 1948. gada Konvencijā par asociāciju brīvību un tiesību aizsardzību, apvienojoties organizācijā (C87), paredzētās tiesības [10, 64].

Tādējādi tiesības biedroties vai apvienību un asociāciju brīvība ir viena no cilvēka pamattiesībām. Tomēr valstu attieksme pret šīs tiesības garantēšanu bruņotajos spēkos kā valsts izveidotā institūcijā, kuras primārais mērķis ir valsts aizsardzība no ārējiem apdraudējumiem un iekšējiem konfliktiem, ir atšķirīga. [11, 70].

Tiesību dibināt karavīru arodbiedrības izmantošanas problemātika

Valstis, kuras ir aizliegušas veidot karavīru arodbiedrības, biedrošanās tiesību ierobežošanu pamato pārsvarā ar militārās disciplīnas pazemināšanās risku un ar to saistīto negatīvo ietekmi uz operacionālajām spējām un nacionālo drošību [11, 70].

Lai izvairītos no militārās disciplīnas pazemināšanās riska un ar to saistītās negatīvās ietekmes uz operacionālajām spējām un nacionālo drošību, valstis, kuras ir devušas iespēju karavīriem veidot arodbiedrības, pārsvarā nosaka šādus ierobežojumus:

- 1) pārstāvības organizācija sastāv tikai no bruņoto spēku locekļiem un nav saistīta ar civilām arodbiedrībām, lai izvairītos no jebkādas ārējas ietekmes;
- 2) nav atļauti streiki vai citas līdzvērtīgas darbības, kas potenciāli varētu sagraut operacionālās spējas vai apdraudēt valsts drošību [11, 71–72].

Eiropas Sociālo tiesību komisija lietā *Eiropas militāro asociāciju organizācija pret Īriju*, atzīstot policijas tiesības uz streikiem kā vienu no kolektīvo pārrunu tiesības pamat-elementiem, kuru nosaka Eiropas Sociālās hartas 6. pants un bez kura šīs tiesības saturs zaudē savu būtību un līdz ar to arī savu efektivitāti [12], neatzina bruņoto spēku pārstāvju tiesības streikot. Īrijas valdība šajā lietā uzsvēra, ka streika būtība nav savietojama ar bruņoto spēku lomu un tiesības uz streiku aizliegšana ir pamatota ar nepieciešamību novērst bruņoto spēku destabilizēšanu ar protesta kustībām. Pat tad, ja bruņoto spēku organizācijām būtu atļauts brīvprātīgi piedalīties streikos, šādos pasākumos to locekļi būtu atvērti ārējās ietekmes vai mērķu un politikas sadursmes riskam, jo civilās iestādes var lūgt bruņoto spēku atbalstu valstī notiekošo piketu vai streiku gadījumos un var rasties situācijas, kad bruņotajiem spēkiem jāšķērso piketētāju līnija [13, 35.–38. §].

Eiropas Sociālo tiesību komisija iepriekšminētajā lietā uzsvēra, ka tiesības streikot ir visefektīvākais līdzeklis, lai panāktu labvēlīgu rezultātu sarunu procesa rezultātā. Tāpēc šīs tiesības ir īpaši nozīmīgas arodbiedrībām. Līdz ar to šo tiesību ierobežojumi var būt pieļaujami tikai ar īpašiem nosacījumiem. Izvērtējot jautājumu par streikošanas

tiesību aizliegšanu bruņoto spēku pārstāvjiem, komisija konstatēja, ka šādam ar likumu noteiktam ierobežojumam ir leģitīms mērķis – uzturēt sabiedrisko kārtību, nacionālo drošību un citu tiesības un brīvības, nodrošinot, ka bruņotie spēki ir pilnībā darboties spējīgi un vienmēr pieejami.

Vērtējot, vai ar aizliegumu bruņotajiem spēkiem streikot tiek sasniegts demokrātiskas sabiedrības likumīgais mērķis, komisija secināja, ka šī novērtējuma robeža ir būtiskāka nekā tā, kas ir noteikta valstīm attiecībā uz policiju. Tādēļ, ņemot vērā bruņoto spēku uzdevumu īpašo raksturu, bruņoto spēku darbību saskaņā ar militārās disciplīnas sistēmu, potenciālu, ka jebkura rūpnieciska darbība (*industrial action*) varētu izjaukt operācijas tādā veidā, kas apdraud valsts drošību, komisija atzina, ka ir pamats tam, lai likumā tiktu noteikts absolūtais aizliegums attiecībā uz tiesībām streikot. Šāds aizliegums ir proporcionāls noteiktajam likumīgajam mērķim, tādēļ to var uzskatīt par nepieciešamu demokrātiskā sabiedrībā. Komisija atzina, ka aizliegums bruņotajiem spēkiem streikot nepārkāpj Eiropas Sociālās hartas 6. panta 4. punktu [13, 111.–118. §].

Tiesību ierobežojums dibināt karavīru arodbiedrību nacionālajā regulējumā

Atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 108. pantam valsts aizsargā arodbiedrību brīvību. Vienlaikus Latvijas Republikas Satversmes 116. pants paredz iespēju ierobežot šo brīvību likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību [14]. Militārā dienesta likuma 15. panta pirmās daļas 1. punkts nosaka, ka karavīram ir aizliegts veikt politisko darbību, pievienoties arodbiedrībām, organizēt streikus un piedalīties tajos [15].

Nacionālie bruņotie spēki (turpmāk – NBS) ir militāro formējumu kopums, kuru veido militāri organizēta, apmācīta un apbruņota tautas daļa. To mērķis ir aizsargāt Latvijas valsts suverenitāti, teritoriālo nedalāmību un tās iedzīvotājus no agresijas [16, 2. pants]. Tādējādi NBS īsteno vienu no valsts funkcijām – valsts aizsardzību, kas ir būtiska valsts suverēnās varas joma. No šīs funkcijas efektīvas īstenošanas ir atkarīga valsts drošība. Tādēļ dienesta tiesiskais regulējums interpretējams, ņemot vērā šā dienesta lomu valsts funkcijas – valsts aizsardzības – nodrošināšanā [17, 10. §].

Militārā dienesta likumā ir nostiprināts katra karavīra pienākums ievērot militāro disciplīnu – normatīvajos aktos un ar komandiera pavēlēm noteikto kārtību [15, 6. pants]. Atbilstoši Militārā dienesta likuma 2. panta 4. punktam profesionālais dienests ir militārais dienests, kuru Latvijas pilsonis pilda brīvprātīgi saskaņā ar profesionālā dienesta līgumu. Noslēdzot profesionālā dienesta līgumu, tiek nodibinātas militārā dienesta tiesiskās attiecības, kur karavīrs atrodas īpašā valsts pakļautībā – NBS rīcībā. Militārā dienesta attiecību būtiskākā atšķirība no citiem valsts dienesta veidiem ir to pamatā esošās valsts imperatīvās militārās intereses, kas vērstas uz valsts pastāvēšanas un suverenitātes nodrošināšanu. Šo vitāli svarīgo valsts interešu efektīva nodrošināšana ir pamatā tam, ka militārajā dienestā būtiska nozīme tiek piešķirta karavīra norīkošanai atbilstoši dienesta

vajadzībām, ņemot vērā konkrētā karavīra specialitāti un vadības vērtējumu par karavīra specialitātes atbilstību konkrētajai amata vietai (sk. Militārā dienesta likuma 21. panta pirmo daļu, 25. panta trešo daļu) [17, 12. §]. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2012. gada 4. jūnija spriedumā lietā *SKA – 138/2012* pievienojās secinājumam, ka militārajam dienestam ir savas ievērojamas īpatnības, kas to atšķir no civildienesta [18, 154].

Ir arī jāņem vērā, ka atbilstoši Militārā dienesta likuma 12. panta pirmajai un otrajai daļai karavīrs ir valsts aizstāvis, kas savas tiesības uz darbu realizē, pildot militāro dienestu, un uz karavīru ar atsevišķiem izņēmumiem neattiecas darba tiesiskās attiecības reglamentējošo normatīvo aktu normas [15]. Proti, Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā viņam nav paredzēta samaksa par virsstundu darbu, nakts darbu un darbu nedēļas atpūtas un svētku dienās. Tomēr jāatzīmē, ka atrašanās aktīvajā dienestā nenozīmē nepārtrauktu amata pienākumu izpildi. Atbilstoši Aizsardzības ministrijas (turpmāk – AM) 2012. gada 3. augusta noteikumu Nr. 21-NOT “Militārā dienesta iekārtas reglaments” (turpmāk – reglaments) 179. punktam karavīram dienā pēc iespējas nodrošina astoņu stundu dienests, savukārt pirmssvētku dienās – par vienu stundu īsāks dienests, izņemot norikojumus, ārkārtas uzdevumus un dalību mācībās vaiursos, kad tas var tikt noteikts ilgāks par astoņām stundām. Reglamenta 180. punktā noteikts, ka komandieris piešķir karavīram atbrīvojumu no dienesta pienākumiem (brīvdienu) atbilstoši laikam, ko karavīrs ir pavadījis dienestā brīvdienās (sestdienā un svētdienā) un svētku dienās, izņemot atsevišķus reglamentā noteiktos gadījumus [19]. Militāro dienestu raksturojošā īpatnība ir arī karavīra pienākums bez ierunām pildīt komandiera likumīgās pavēles un karavīra pakļaušana stingrai militārai disciplīnai [15, 4. panta pirmā daļa, 6. pants, 7. panta otrā daļa].

Vienlaikus karavīriem ir nodrošināts plašs sociālo garantiju klāsts. Militārpersonu izdienas pensiju likums paredz izdienas pensijas maksāšanu no profesionālā dienesta atvaļinātajiem karavīriem, lai palīdzētu tiem veiksmīgi integrēties civilajā dzīvē [24]. Lai sniegtu atbalstu NBS starptautisko operāciju veterāniem, AM 2011. gadā uzsāka akciju, mudinot uzņēmējus piedāvāt īpašas atlaides to precēm un pakalpojumiem. Šai akcijai atsaucās vairāki uzņēmēji [25].

Karavīriem nav noteikts absolūtais aizliegums pārstāvēt un aizsargāt savas intereses. Karavīram ir tiesības būt par biedru tādās biedrībās un nodibinājumos, kurām nav politiska rakstura, kā arī dibināt karavīru biedrības un nodibinājumus un piedalīties citos nepolitiskos pasākumos, ja šāda darbība netraucē dienesta pienākumu izpildi [15, 10. panta otrā un trešā daļa]. Pašlaik darbojas vairākas nevalstiskās organizācijas (piemēram, Latviešu virsnieku apvienība, Latvijas Rezerves virsnieku asociācija, Latvijas Nacionālo karavīru biedrība, Latvijas Nacionālo partizānu apvienība, Latviešu strēlnieku apvienība, Latvijas armijas veterānu asociācija u. c.), kuras ne tikai aizstāv savu biedru un viņu ģimenes locekļu tiesības un intereses, bet arī, komunicējot ar valsts institūcijām, aktualizē citus jautājumus aktīvajā dienestā esošo un atvaļināto karavīru sociālo un citu garantiju jomā.

Karavīriem ir arī tiesības katrā vienībā no sava vidus izvirzīt pārstāvi karavīru interešu aizstāvēšanai un sadzīves jautājumu risināšanai attiecībā ar vienības komandieri (priekšnieku) un augstākām amatpersonām [15, 10. *panta trešā daļa*].

Karavīru pārstāvju kompetencē ietilpst jautājumi, kas saistīti ar:

- veselības aprūpes un drošības pasākumu ievērošanu;
- sociālo labklājību;
- atvaļinājumiem un brīvo laiku;
- dienesta un sadzīves apstākļu uzlabošanu;
- attiecību uzlabošanu vienības karavīru vidū;
- attiecību uzlabošanu starp vienību karavīriem un vietējiem iedzīvotājiem [19].

Reglamenta 357. punktā uzsvērts, ka karavīru pārstāvju kompetencē neietilpst jautājumi, kas saistīti ar militārā dienesta pienākumu izpildi, kā arī operatīvie un politiskie jautājumi [19], jo NBS pamatfunkciju izpildes pārtraukšana vai traucēšana var kaitēt efektīvai valsts mērķu – demokrātiskas valsts iekārtas, valsts drošības, valsts pastāvēšanas un suverenitātes – īstenošanai.

Reglamentā ir paredzēta iespēja karavīram iesniegt dienesta sūdzību par apgādes saņemšanas un sociālo garantiju nodrošināšanas jautājumiem [19]. Arī AM struktūrvienība Ģenerālinspekcija veic dienesta pārbaudes un izskata karavīru sūdzības un ierosinājumus, lai noskaidrotu dienesta apstākļus un sociālo jautājumu atbilstību noteiktajām prasībām, kā arī pārbauda disciplinārsodu uzlikšanas kārtības ievērošanu, nepieciešamības gadījumā konsultējot karavīrus ar normatīvajiem aktiem noteikto tiesību aizsardzībai. Militārā dienesta likuma 10. panta ceturtā daļa paredz karavīram tiesības pārsūdzēt tiesā attiecībā uz viņu pieņemtos amatpersonu lēmumus, ja tie nepamatoti ierobežo viņa tiesības vai aizskar viņa godu un cieņu [15]. Sūdzību izskatīšanai par uzliktajiem disciplinārsodiem AM ir izveidota Apelācijas komisija, kuras lēmumu karavīrs var pārsūdzēt tiesā [20, 21].

Jāatzīmē, ka ikviens var iesaistīties normatīvo aktu projektu satura tapšanas procesā, sniedzot priekšlikumus par Ministru kabineta un AM mājaslapā pirms uzsaukšanas Valsts sekretāru sanāsmē sabiedrības līdzdalības nodrošināšanai publicētajiem ārējiem normatīvajiem aktiem [22, 5. *punkts*]. Saeimas kārtības rullī ir paredzētas iespējas vēlētajiem izteikt deputātiem mutvārdu vai rakstveida ierosinājumus un sūdzības [23, 196. *pants*]. Tiek rīkotas Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas izbraukuma sēdes NBS vienībās, kuru laikā tiek apspriesti aktuāli aizsardzības resora jautājumi, kā arī notiek iepazīšanās ar NBS procesā esošajiem projektiem. Tādējādi karavīri var iesaistīties normatīvo aktu projektu satura tapšanā.

Jāsecina, ka streiku pieteikšanas (tā tiek uzskatīta par efektīvu līdzekli spēku nevienlīdzības izlīdzināšanā darbinieka un darba devēja starpā [26, 77]) absolūts aizliegums nacionālajā līmenī ir pamatots, jo bruņotajiem spēkiem ir jānodrošina pastāvīga un nepārtraukta valsts aizsardzība. Pastāvošais ierobežojums karavīru pārstāvjiem iejaukties militārā dienesta pienākumu izpildes jautājumos, tāpat kā pilnvarojuma neesamība pārstāvjiem iejaukties militārās disciplīnas jautājumos ir arī attaisnojama, jo šādas

darbības mazinās bruņoto spēku uzdevumu izpildes efektivitāti. Arī Satversmes tiesa 2014. gada 23. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2013-15-01 11. punktā ir atzinusi, ka tādām brīvības īstenošanas procesuālajām izpausmēm, kā, piemēram, tiesībām organizēt streikus un piedalīties tajos, arodbiedrību iespējamai ietekmei uz dienesta gaitu vai līdzdalībai disciplinārās atbildības jautājumu risināšanā var būt ietekme uz valsts vai sabiedrības drošības interesēm [27].

Savukārt militārpersonu arodbiedrības izveidošanas ierobežojums nacionālajā regulējumā ir kompensēts ar iespēju karavīriem izvirzīt no sava vidus pārstāvi karavīru interešu aizstāvēšanai komunikācijā ar aizsardzības resora vadību sadzīves jautājumu risināšanai un savu interešu aizstāvēšanai. Karavīram ir tiesības būt par biedru tādās biedrībās un nodibinājumos, kuriem nav politiska rakstura, kā arī dibināt karavīru biedrības un nodibinājumus un piedalīties citos nepolitiskos pasākumos, ja šāda darbība netraucē dienesta pienākumu izpildi. Karavīram ir paredzēta iespēja iesniegt dienesta sūdzību NBS vai vērsties ar sūdzību, kā arī saņemt konsultāciju no struktūrvienības, kas ir neatkarīga no NBS, – no AM Ģenerālinspekcijas. Pastāv efektīvs disciplinārsodu tiesiskuma izvērtēšanas mehānisms, kuru nodrošina gan AM Ģenerālinspekcija, gan AM Apelācijas komisija. Karavīram ir tiesības iesniegt sūdzību tiesā, tostarp konstitucionālu sūdzību Satversmes tiesā. NBS tiek aktīvi iesaistīti ārējo un iekšējo normatīvo aktu izstrādē. Karavīri var izteikt ierosinājumus ārējo normatīvo aktu satura uzlabošanai sabiedrības līdzdalības procesā, kā arī iesniegt deputātiem priekšlikumus vai ierosinājumus.

Tādējādi nacionālā līmenī ir izveidoti efektīvi mehānismi militārpersonu interešu aizstāvēšanai un pārstāvēšanai. Arodbiedrības izveidošana, ja tā tiktu atļauta, daudzos jautājumos dublētu pastāvošo kārtību. Savukārt ierobežojumu noteikšana attiecībā uz darbībām, kuras varētu kavēt vai iejaukties bruņoto spēku disciplīnas nodrošināšanas jautājumos un uzdevumu izpildē, nepieļaus efektīvu līdzekļu izmantošanas iespējas darba devēja ietekmēšanai. Tādēļ militārās arodbiedrības darbības efektivitāte būtu diskutējama.

Secinājumi

1. Starptautiskie cilvēktiesību dokumenti neaizliedz noteikt ierobežojumus arodbiedrību izveidošanai bruņotajos spēkos dienotajām personām.
2. Arodbiedrības kā neatkarīgas institūcijas darbības mērķis ir novērst un reaģēt uz slikto pārvaldi un cilvēktiesību pārkāpumiem, izskatot sūdzības. Šis ir būtisks demokrātiskas sabiedrības pastāvēšanas mērķis, kurš nacionālajā līmenī ir sasniegts ar šādām karavīru tiesībām:
 - 1) tiesībām izvirzīt no sava vidus pārstāvi savu interešu aizstāvēšanai komunikācijā ar aizsardzības resora vadību sadzīves jautājumu risināšanai un savu interešu aizstāvēšanai;
 - 2) tiesībām būt par biedriem tādās biedrībās un nodibinājumos, kuriem nav politiska rakstura, kā arī dibināt karavīru biedrības un nodibinājumus un piedalīties citos nepolitiskos pasākumos, ja šāda darbība netraucē dienesta pienākumu izpildi;

- 3) tiesībām iesniegt dienesta sūdzību Nacionālajos bruņotajos spēkos vai vērsties ar sūdzību, kā arī saņemt konsultāciju no struktūrvienības, kas ir neatkarīga no Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, – no Aizsardzības ministrijas Ģenerālinspekcijas;
 - 4) tiesībām apstrīdēt disciplinārsodus Aizsardzības ministrijas Apelācijas komisijā un tās lēmumu pārsūdzēt tiesā, kā arī tiesībām apstrīdēt Aizsardzības ministrijā citus administratīvos aktus un pārsūdzēt Aizsardzības ministrijas lēmumus tiesā, tostarp tiesībām iesniegt konstitucionālu sūdzību Satversmes tiesā;
 - 5) tiesībām iesaistīties ārējo un iekšējo normatīvo aktu izstrādē. Nacionālie bruņotie spēki aktīvi iesaistās ārējo un iekšējo normatīvo aktu izstrādē. Karavīri var izteikt ierosinājumus ārējo normatīvo aktu satura uzlabošanai sabiedrības līdzdalības procesā, kā arī iesniegt deputātiem priekšlikumus vai ierosinājumus.
3. Ir pamatots nacionālajā regulējumā nostiprinātais absolūtais aizliegums streikot, jo bruņotajiem spēkiem ir jānodrošina pastāvīga un nepārtraukta valsts aizsardzība.
 4. Arodbiedrības ietekmes iespējas nosaka tās resursi un piešķirtā vara. Tā kā tiesības uz streiku ir efektīvs līdzeklis vēlamā rezultāta panākšanai, to aizliegums būtiski samazina arodbiedrības ietekmes iespējas.
 5. Ievērojot iepriekš minēto, nav pārlicības, ka karavīru arodbiedrības darbība būtu efektīvāka par 2. punktā minēto nacionālajā līmenī nodibināto karavīru interešu un tiesību aizsardzības sistēmu.

Are Military Unions Necessary?

Abstract

The right to freedom of association is embodied in a number of international treaties, such as the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention (1948) No. 87, the Right to Organise and Collective Bargaining Convention (1949) No. 98, the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Simultaneously, the international treaties allow for a restriction on the freedom of military trade unions in the national regulation.

In 2018, the issue of restriction of the right of soldiers to unite in trade unions was raised in Latvia in the book published by the Latvian Free Trade Union [1, 75]. The article examines the international and national regulation applicable to this issue, the current

national system and procedures which are established for the protection of the rights of soldiers and concludes by expressing opinion about the need to establish a military trade union in Latvia.

In the Author's opinion, existing restriction on the establishment of a military trade union in the national regulation is compensated by the following rights:

- 1) the right to nominate a representative from among themselves to defend the interests of soldiers for the defense of their interests and settlement of household issues;
- 2) the right to be a member of associations and foundations of a non-political nature, as well as to establish military associations and foundations and to participate in other non-political activities, if such activity does not interfere with the performance of the duties of the service;
- 3) the right to lodge a service complaint within the framework of the National Armed Forces and to apply a complaint, as well as to receive a consultation from a structural unit which is independent of the National Armed Forces – the General Inspection of the Ministry of Defense;
- 4) the right to submit a complaint to a court, including a constitutional complaint to the Constitutional Court;
- 5) there is an effective mechanism for evaluating and controlling observance of law of disciplinary measures provided by both the General Inspection of the Ministry of Defense and the Appeal Commission of the Ministry of Defense;
- 6) the National Armed Forces are actively involved in the development of external and internal regulation. In addition, soldiers may make proposals to improve the content of the projects of external regulations within the framework of the public participation process, as well as by submitting proposals or suggestions to deputies.

Although the application of strikes is considered to be an effective mean of leveling out the inequality of power between the employee and the employer, the prohibition of strikes among the military personnel is justified because the armed forces have the task of providing permanent and uninterrupted national defense. The existing restriction on military representatives to intervene in the performance of military service duties, as well as the lack of authorisation for military representatives to intervene in matters of military discipline, are reasonable restrictions, as such actions would reduce the effectiveness of the tasks of the armed forces. The Constitutional Court of Latvia also recognised that procedural manifestations of the exercise of freedom, such as the right to organise and participate in strikes and the possible influence of trade unions on the conduct of the service or participation in disciplinary liability issues, may have an impact on the State or public safety interests.

Thus, the Author concludes that effective mechanisms have been established for the protection and representation of the interests of the soldiers. If the creation of a military trade union was allowed, it would duplicate the existing procedures on many issues.

The imposition of restrictions on activities that could hinder or interfere in the issues of the discipline liability and in the performance of tasks of the armed forces will exclude effective means of influencing the employer. Therefore, the effectiveness of such unions would be debatable.

Keywords: military service duties, trade unions, military trade union, social guarantees.

Avoti un literatūra

1. Liepiņa, I., Preisa, N., Rācenājs, K. 2018. *Arodbiedrību ekskluzīvās tiesības un koplīgumu pārrunu brīvība*. Freidrich Ebert Stiftung, Latvijas brīvo arodbiedrību savienība.
2. Konvencija par asociāciju brīvību un tiesību aizsardzību, apvienojoties organizācijās (C87). 09.07.1948. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/646>
3. Konvencija par tiesībām uz apvienošanās organizācijās un kolektīvo līgumu slēgšanu (C98). 01.07.1949. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/677>
4. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. 16.12.1966. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705>
5. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. 16.12.1966. Iegūts no: <https://www.ohchr.org/EN/professionalinterest/pages/cescr.aspx>
6. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. 04.11.1950. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>
7. Eiropas Sociālā harta. 18.10.1961. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1045>
8. Digest of the Case Law of the European Committee of Social Rights. 2018. Iegūts no: <https://rm.coe.int/digest-2018-parts-i-ii-iii-iv-en/1680939f80>
9. Digest of the Case Law of the European Committee of Social Rights. 2008. Iegūts no: <https://www.refworld.org/docid/4a3f52482.html>
10. *Freedom of Association. Compilation of decisions of the Committee on Freedom of Association*. 6th ed. 2018. International Labour Office – Geneva. Iegūts no: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/publication/wcms_632659.pdf
11. *Handbook on Human Rights and Fundamental Freedoms of Armed Forces Personnel*. 2008. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODHIHR). Iegūts no: <https://www.osce.org/odihr/31393?download=true>
12. Decision of the Committee of Social Rights. Complaint No. 83/2012. European Confederation of Police (EuroCOP) v. Ireland. 02.12.2013. [https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{"fulltext":\["EuroCOP"\],"ESCDcType":\["FOND","Conclusion","Ob"\],"ESCDcIdentifier":\["cc-83-2012-dadmissandmerits-en"\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{)
13. Decision of the Committee of Social Rights. Complaint No. 112/2014, European Organisation of Military Associations (EUROMIL) v. Ireland. 12.09.2017. Iegūts no: [https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{"fulltext":\["\(EUROMIL\)vIreland"\],"ESCDcIdentifier":\["cc-112-2014-dmerits-en"\],"ESCDcType":\["FOND","Conclusion","Ob"\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng/#{)
14. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums: pieņemta Satversmes sapulcē 1992. gada 15. februārī un stājās spēkā 1992. gada 7. novembrī. *Latvijas Vēstnesis*. 43, 01.07.1993.
15. Militārā dienesta likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 91, 18.06.2002.

16. Nacionālo bruņoto spēku likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 388/389, 24.11.1999.
17. Augstākās tiesas Senāta administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr. SKA – 138/2012. 04.06.2012. Iegūts no: <http://at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs-old/senata-administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba/2012>
18. Dišlers, K. 2002. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē*. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
19. Militārā dienesta iekārtas reglaments: Aizsardzības ministrijas noteikumi Nr. 21-NOT. 03.08.2002.
20. Karavīru un zemessargu militārās disciplīnas reglaments: Ministru kabineta noteikumi Nr. 947. *Latvijas Vēstnesis*. 163, 14.10.2010.
21. Likumprojekts “Militārās dīciplināratbīdības likums”. Iegūts no: [https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/webAll?SearchView&Query=\(\[Title\]=*disciplināratbīdības+likums*\)&SearchMax=0&SearchOrder=4](https://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/webAll?SearchView&Query=([Title]=*disciplināratbīdības+likums*)&SearchMax=0&SearchOrder=4)
22. Sabīdības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā: Ministru kabineta noteikumi Nr. 970. *Latvijas Vēstnesis*. 141, 04.09.2009.
23. Saeimas kārtības rullis: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 96, 18.08.1994.
24. Militārpersonu izdienas pensiju likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 86, 01.04.1998.
25. Nacionālie Bruņotie spēki. *Uzņēmēju atbalsts karavīriem*. Iegūts no: <https://www.mil.lv/lv/aktivais-dienests/atbalsts-karavīriem/uznemeju-atbalsts-karavīriem>
26. Mickeviča, N., Rācenājs, K. 2015. *Arodbīdību likums ar komentāriem*. Latvijas brīvo arodbīdību savienība.
27. Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2013-15-01. 23.04.2014. Iegūts no: https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2016/02/2013-15-01_Spriedums.pdf#search=